



**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**  
**РІШЕННЯ**  
**КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**  
**ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“  
(справа про обов’язковість судового рішення)**

Київ  
13 травня 2024 року  
№ 6-р(II)/2024

Справа № 3-187/2023(351/23)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання),  
Городовенко Віктор Валентинович,  
Лемак Василь Васильович,  
Мойсик Володимир Романович,  
Первомайський Олег Олексійович,  
Юровська Галина Валентинівна (доповідач),

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Юровську Г.В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., Міністр юстиції України Малюська Д.Л., науковці: Державного вищого навчального закладу „Ужгородський національний університет“ – доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та

міжнародного права Ужгородського національного університету Савчин М.В.; Національного університету „Одеська юридична академія“ – член Науково-консультативної ради Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Голубева Н.Ю., доктор юридичних наук, професор Андронов І.В.; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – завідувач кафедри цивільної юстиції та адвокатури, доктор юридичних наук, професор Гусаров К.В.; Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича – завідувач кафедри процесуального права, доктор юридичних наук, професор Щербанюк О.В., доцент кафедри процесуального права, кандидат юридичних наук Остафійчук Л.А.,

## **Конституційний Суд України**

### **у с т а н о в и в:**

1. Лопушанський В.М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину другу статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами (далі – Закон).

Частиною другою статті 3 Закону визначено перелік заяв, за подання яких судовий збір не справляють.

Підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону встановлено ставки судового збору за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду:

– юридичною особою або фізичною особою-підприємцем – 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

– фізичною особою – 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

1.1. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів випливає таке.

Святошинський районний суд міста Києва рішенням від 11 квітня 2013 року стягнув на користь Лопушанського В.М. грошові кошти в розмірі 332 836,28 грн та видав виконавчий лист від 30 травня 2013 року, на підставі якого Лопушанський В.М. звернувся до Святошинського районного відділу державної виконавчої служби у місті Києві Головного територіального управління юстиції у місті Києві (далі – Виконавча служба) із заявою про відкриття виконавчого провадження.

З огляду на те, що рішення Святошинського районного суду міста Києва від 11 квітня 2013 року не було виконано, суб'єкт права на конституційну скаргу неодноразово звертався до суду зі скаргами на дії Виконавчої служби. Святошинський районний суд міста Києва ухвалою від 23 жовтня 2018 року задовольнив скаргу Лопушанського В.М. про відновлення виконавчого провадження в його справі, визнав неправомірною бездіяльність Виконавчої служби щодо виконання рішення Святошинського районного суду міста Києва від 11 квітня 2013 року. Київський апеляційний суд ухвалою від 28 листопада 2019 року у відкритті апеляційного провадження у справі за апеляційною скаргою Виконавчої служби на ухвалу суду першої інстанції відмовив.

Рішення Святошинського районного суду міста Києва від 11 квітня 2013 року залишалось невиконаним, тому Лопушанський В.М. звернувся до суду зі скаргою про визнання протиправною бездіяльності Виконавчої служби через невиконання ухвали Святошинського районного суду міста Києва від 23 жовтня 2018 року стосовно поновлення виконавчого провадження з примусового виконання цього рішення суду та визнання неправомірною бездіяльності Виконавчої служби у зв'язку з невиконанням рішення суду на підставі виконавчого листа.

Ухвалою від 25 квітня 2023 року Святошинський районний суд міста Києва залишив без розгляду скаргу Лопушанського В.М. на бездіяльність Виконавчої служби у виконавчому провадженні у зв'язку з пропусшенням строку звернення до суду.

Київський апеляційний суд ухвалою від 6 червня 2023 року апеляційну скаргу Лопушанського В.М. на ухвалу Святошинського районного суду міста Києва від 25 квітня 2023 року залишив без руху через несплату судового збору та визначив строк для усунення вказаного в ній недоліку. У зв'язку з невиконанням зазначеної ухвали Київський апеляційний суд ухвалою від 19 липня 2023 року визнав апеляційну скаргу неподаною та повернув її Лопушанському В.М.

Верховний Суд ухвалою від 31 серпня 2023 року відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою Лопушанського В.М. на підставі частини четвертої статті 394 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) через несплату судового збору.

1.2. Автор клопотання наголошує, що застосування в остаточному судовому рішенні в його справі приписів Закону, що їх він оспорує, порушує його право на судовий захист та на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55 Конституції України) та не забезпечує виконання державою судового рішення й контролю за його виконанням (стаття 129<sup>1</sup> Основного Закону України).

Обґрунтовуючи твердження про неконституційність оспорюваних приписів Закону, Лопушанський В.М. посилається на приписи Конституції України, рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, а також на судові рішення у своїй справі.

1.3. Голова Верховної Ради України в письмовому поясненні, зокрема, наголосив, що:

– „встановлення розміру судового збору, вимог щодо сплати судового збору або звільнення від його сплати, як це передбачено прямо або опосередковано статтями 3–5 Закону № 3674–VI, здійснюється державою самостійно, але з урахуванням необхідності забезпечення належного балансу між фінансуванням

здійснення правосуддя, стримувального фактору від подання необґрунтованих позовів та спроможності заявників сплатити необхідний судовий збір“;

– „відсутність у Законі № 3674–VI приписів щодо необхідності сплати судового збору за подання скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не може бути підставою для звільнення від справляння судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду у зазначеній категорії справ, що передбачено підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону № 3674–VI“;

– „таке правове регулювання справляння судового збору належним чином забезпечує реалізацію права на оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця в першій інстанції та одночасно виступає певним обмежувальним заходом для регулювання доступу до суду, захищаючи суд від перевантаження у зв'язку з поданням необґрунтованих або безпідставних апеляційних і касаційних скарг“.

1.4. Міністерство юстиції України в письмовому поясненні зазначило, зокрема, таке:

– „Перелік заяв і скарг, за подання яких не справляється судовий збір, наведений у частині другій статті 3 Закону і в цьому переліку відсутні скарги щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби. Водночас у частині другій статті 4 Закону не встановлено ставки судового збору за подання скарг на дії чи бездіяльність органів державної виконавчої служби.

Проте підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону встановлено ставку судового збору за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на всі ухвали суду без винятку <...> які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами яких виносяться відповідні ухвали“.

2. Дослідивши зміст конституційної скарги, Конституційний Суд України визначив, що вона містить доводи щодо невідповідності Конституції України

частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону лише в тім, що вони встановлюють сплату судового збору за звернення з апеляційною і касаційною скаргою на ухвалу суду.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що предметом конституційного контролю в цій справі є частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в частині обов'язку позивача (стягувача у виконавчому провадженні) сплачувати судовий збір за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

3. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. За Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3).

В Основному Законі України встановлено, що „в Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8); Конституція України має найвищу юридичну силу; „закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй“ (частина друга статті 8); норми Конституції України є нормами прямої дії; „звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується“ (частина третя статті 8); лише закони України визначають, зокрема, права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод (пункт 1 частини першої статті 92), судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункт 14 частини першої статті 92).

Відповідно до Конституції України „права і свободи людини і громадянина захищаються судом“ (частина перша статті 55); „кожному гарантується право на

оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб“ (частина друга статті 55); однією з основних засад судочинства є обов’язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); суд ухвалює рішення іменем України; судові рішення є обов’язковим до виконання (частина перша статті 129<sup>1</sup>); держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частина друга статті 129<sup>1</sup>).

3.2. Конституційний Суд України сформулював низку юридичних позицій, що є значущими й для цієї справи:

– „Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах“ (перше речення абзацу десятого пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003);

– „реалізація конституційного права на судовий захист передбачає можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження <...> є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов’язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина“ [абзац п’ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020];

– „складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб“ [абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020];

– „приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов’язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість

реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист“; „право на судовий захист гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України та охоплює не лише право на звернення до суду, а й можливість реалізації цього права без обмежень чи перепон“; „зміст права на судовий захист, установленого частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати, серед іншого, з урахуванням змісту права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року <...> та витлумаченого Європейським судом із прав людини“ [перше, друге речення абзацу шостого пункту 2, абзац перший підпункту 2.2 пункту 2, абзац другий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022];

– «з принципу „верховенства права“ (правовладдя) та вимоги утвердження і забезпечення права особи на судовий захист, що його як загальне право визначено в частині першій статті 55 Конституції України <...> впливає обов’язок держави в особі органу законодавчої влади запровадити юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист <...>. Такий юридичний механізм має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист, що виявляється в запровадженні законом процесуальних можливостей для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод особи, особливо в ситуації, коли це порушення спричинено рішеннями, діями або бездіяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб» [абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023].

Отже, Конституційний Суд України наголошує на значущості приписів частин першої, другої статті 55 Конституції України щодо права кожного захищати в судовому порядку свої права і свободи, що зазнають порушення або утиску внаслідок рішень, дій або бездіяльності суб’єктів владних повноважень, а також вказує, що приписи третього речення частини другої статті 3, статті 8,

частин першої, другої статті 55 Основного Закону України зобов'язують державу запровадити на законодавчому рівні такий юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист, який забезпечуватиме процесуальні можливості для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод.

3.3. Приписами частини другої статті 129 Конституції України встановлено основні засади судочинства, що їх Конституційний Суд України розглядає як конституційні гарантії права на судовий захист (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011). Сутнісний зміст права на судовий захист слід визначати, ураховуючи конституційно встановлені засади судочинства, як гарантії, що забезпечують його ефективну реалізацію.

Згідно з Конституцією України до основних засад судочинства віднесено, зокрема, обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); судові рішення є обов'язковим до виконання (частина перша статті 129<sup>1</sup>). За змістом пункту 9 частини другої статті 129, частини першої статті 129<sup>1</sup> Конституції України набрання судовим рішенням законної сили є юридичною подією, з настанням якої виникають, змінюються чи припиняються певні правовідносини, а таке рішення набуває нових властивостей; основною із цих властивостей є обов'язковість – сутнісна ознака судового рішення як акта правосуддя (абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018). Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129<sup>1</sup> Конституції України [друге речення абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023].

3.4. Конституційний Суд України у справі Лопушанського В.М. зважає на приписи чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, та на практику тлумачення й застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом із прав людини.

У статті 8 Усесвітньої декларації прав людини 1948 року вказано, що кожна людина має право на дійовий засіб юридичного захисту компетентними національними судами в разі порушення її засадничих прав, гарантованих конституцією або приписами права. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року покладає обов'язок на державу, що бере участь у цьому пакті, забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушено, засіб юридичного захисту, навіть коли це порушення було вчинено особами, що здійснювали офіційні повноваження, а також підсилювати можливості судового захисту (підпункти „а“, „b“ пункту 3 статті 2).

Наведене узгоджується з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), практикою застосування Конвенції Європейським судом із прав людини, який, зокрема, зазначав, що право на доступ до суду має бути „реальним та дійовим“, а не „теоретичним або ілюзорним“, та наголошував, що „це міркування набуває особливої актуальності у контексті гарантій, визначених статтею 6, з огляду на почесне місце, яке в демократичному суспільстві посідає право на справедливий суд“ [рішення у справі *Zubac v. Croatia* від 5 квітня 2018 року (заява № 40160/12), § 77]. Європейський суд із прав людини послідовно акцентував на тому, що право на доступ до суду не є абсолютним, проте його обсяг треба розуміти в контексті позитивного обов'язку держави надавати засоби юридичного захисту прав людини дійово й практично в розумінні статті 13 Конвенції, яка встановлює: „Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на дійовий засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинено особами, які здійснювали свої офіційні повноваження“. У рішенні у справі *Aksoy v. Turkey* від 18 грудня 1996 року (заява № 21987/93) Європейський суд із прав людини наголосив, що

стаття 13 Конвенції «гарантує наявність на національному рівні засобів для забезпечення по суті прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у якій би формі вони не були визначені в національному праві. Наслідком статті 13, отже, є вимога забезпечити національні засоби юридичного захисту задля розв'язання „спірної скарги“ по суті згідно з Конвенцією та відповідне відшкодування, хоча Договірним державам надано простір обдумування щодо способу виконання своїх обов'язків згідно з Конвенцією відповідно до цього припису <...>. Обсяг обов'язків відповідно до статті 13 є різним залежно від характеру скарги заявника згідно з Конвенцією <...>. А втім засіб захисту, що його вимагає стаття 13, має бути „дійовим“ на практиці, а також у нормативних актах; зокрема, у тому сенсі, що його застосування не має бути безпідставно ускладненим діями або бездіяльністю органів держави-відповідача» (§ 95).

Європейський суд із прав людини також зазначав, що «не можна припустити, щоб пункт 1 статті 6 Конвенції ґрунтовно описував процесуальні гарантії, що їх надано учасникам судового процесу, а саме справедливий, прилюдний і швидкий розгляд справи, не охоплюючи виконання судових рішень; якщо тлумачити статтю 6 як таку, що стосується лише доступу до суду та здійснення судочинства, це означало б привести до стану, несумісного з принципом правовладдя, що його Договірні держави зобов'язалися додержувати, ратифікувавши Конвенцію. Таким чином, виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розглядатися як невіддільна частина „судового розгляду“ для цілей статті 6» [рішення у справі *Шмалько проти України / Shmalko v. Ukraine* від 20 липня 2004 року (заява № 60750/00), § 43]; „право на суд, захищене статтею 6 Конвенції, було б ілюзорним, якби національна юридична система Високої Договірної Сторони уможливила, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін. Дійовий доступ до суду включає право на виконання судового рішення без безпідставних зволікань“ [рішення у справі *Юрій Миколайович Іванов проти України* від 15 жовтня 2009 року (заява № 40450/04), § 51].

Отже, Конституційний Суд України вважає, що право на судовий захист, установлене частиною першою статті 55 Конституції України, слід розглядати у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними частиною другою статті 129 Конституції України, та з урахуванням права на справедливий суд (складником якого є обов'язок держави виконати судові рішення), гарантованого статтею 6 Конвенції.

3.5. Конституційний Суд України, аналізуючи приписи Основного Закону України щодо обов'язковості виконання судових рішень, неодноразово наголошував на потребі визначити на законодавчому рівні належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства, що їх установлено в Конституції України, та які уможливають забезпечення судового захисту, поновлення порушених прав і свобод особи.

Конституційний Суд України вказував, що виконання судового рішення охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012); „обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання“ [абзац восьмий

підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019].

Судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом у юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення; держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дасть змогу особі, на користь якої ухвалено судове рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси [абзаци третій, четвертий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023].

Невиконання державою такого обов'язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129<sup>1</sup> Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, нівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

4. Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що особа, на користь якої ухвалено судове рішення та яка є стягувачем у виконавчому провадженні й звертається до суду з апеляційною і касаційною скаргою на ухвалу суду за наслідками розгляду її скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, не має сплачувати судовий збір. Автор клопотання наголошує, що „держава, створюючи належні національні організаційно-правові механізми реалізації права на виконання судового рішення, повинна не лише впроваджувати ефективні системи виконання судових рішень, а й забезпечувати функціонування цих систем у такий спосіб, щоб доступ до них мала кожна особа, на користь якої ухвалене обов'язкове судове рішення, у разі, якщо це рішення не виконується, у тому числі державним органом“.

4.1. На Конституції України ґрунтовано галузеве законодавство, яке розвиває, конкретизує й деталізує конституційні приписи. ЦПК України визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених ЦПК України справ, установлює порядок здійснення цивільного судочинства (стаття 1).

Згідно із ЦПК України „завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ задля ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави“ (частина перша статті 2); основними засадами (принципами) цивільного судочинства є: верховенство права, пропорційність, обов’язковість судового рішення, розумність строків розгляду справи судом, неприпустимість зловживання процесуальними правами (пункти 1, 6, 7, 10, 11 частини третьої статті 2); судові рішення, що набрали законної сили, обов’язкові для всіх органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, установлених міжнародними договорами, згоду на обов’язковість яких надала Верховна Рада України, – і за її межами (частина перша статті 18).

Для належного та своєчасного виконання судових рішень у цивільних справах суд повинен здійснювати контроль за їх виконанням, про що детально зазначено в розділі VI „Процесуальні питання, пов’язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)“ ЦПК України, у якому визначено повноваження суду з контролю за виконанням судових рішень, а також у розділі VII „Судовий контроль за виконанням судових рішень“ ЦПК України, що регулює питання оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця.

Судовий контроль, метою якого є забезпечення своєчасного захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, на стадії виконавчого провадження, окрім розв’язання судом низки процесуальних питань, охоплює

також і контроль, під час якого оцінюють законність дій виконавця та ухвалених ним рішень, тобто він спрямований на недопущення зловживань з боку державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця. Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи, може призвести до невиконання державою позитивного обов'язку виконати судові рішення (як невіддільного складника права кожного на судовий захист) з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

4.2. За статтею 447 ЦПК України „сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення“, ухваленого відповідно до ЦПК України, порушено їхні права чи свободи.

Ухвали суду першої інстанції щодо розгляду скарг на дію (бездіяльність) державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку (пункт 27 частини першої статті 353, пункт 2 частини першої статті 389 ЦПК України).

Згідно з пунктом 3 частини четвертої статті 356, пунктом 3 частини четвертої статті 392 ЦПК України до апеляційної і касаційної скарги додають „документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону“.

Справляння судового збору, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначено Законом.

Конституційний Суд України наголосив, що справляння судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видання судами документів є складником „доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України“ (абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013).

4.3. Частиною першою статті 3, статтею 4 Закону встановлено випадки справляння судового збору та розміри його ставок.

Унормувавши в Законі питання справляння судового збору, розміри його ставок, законодавець не відніс до об'єктів справляння судового збору (частина перша статті 3) скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України. Зазначені скарги не віднесено також до переліку заяв та клопотань, за подання яких „судовий збір не справляється“ (частина друга статті 3 Закону).

Отже, із приписів Закону, які оспорує суб'єкт права на конституційну скаргу, впливає, що за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, судовий збір справляють, тоді як за подання скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця судовий збір не сплачують.

Конституційний Суд України наголошує, що законодавець, діючи на власний розсуд щодо встановлення в законі випадків справляння судового збору, зокрема пов'язаних із оскарженням рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, має прагнути чіткості та зрозумілості у

викладенні норм права, тобто якості приписів права. Якість приписів права вимагає, щоб вони були доступними для особи, якої вони стосуються, щоб надати цій особі можливість передбачити їх наслідки для себе та щоб вони були сумісними з верховенством права (правовладдя) [рішення Європейського суду з прав людини у справі *P.G. and J.H. v. The United Kingdom* від 25 вересня 2001 року (заява № 44787/98), § 44].

Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду.

4.4. Європейський суд із прав людини в рішенні у справі *Luciano Rossi v. Italy* від 15 листопада 2002 року (заява № 30530/96) зазначив: «Право на суд, у тому вигляді, як воно гарантоване статтею 6 Конвенції, охоплює також виконання остаточних, зобов'язальних судових рішень, які в державах, що визнають верховенство права (правовладдя) („states that accept the rule of law“), не можуть залишатись невиконаними на шкоду будь-якій зі сторін. Отже, виконання судового рішення не може здійснюватись із непомірним зволіканням» (§ 33).

Конституційний Суд України вважає, що, оскільки у держави є позитивний обов'язок виконати судові рішення, подання особою, на користь якої ухвалено таке рішення, скарги відповідно до статті 447 ЦПК України спрямоване на забезпечення належного виконання судового рішення, а оскарження ухвали суду за наслідками розгляду такої скарги – на уможливлення запобігти негативним наслідкам судової помилки, якщо така мала або могла мати місце. Відповідно, під час урегулювання законодавцем питань, пов'язаних зі сплатою судового збору у вказаній категорії справ, пріоритетним для держави має бути

забезпечення конституційної гарантії права кожного на доступ до суду, виконання судового рішення як невіддільного складника цього права.

Законодавець, визначаючи справляння судового збору, має чинити за принципом справедливості, не допускаючи, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судове рішення залишалося невиконаним.

Європейський суд із прав людини у рішенні у справі *Apostol v. Georgia* від 28 листопада 2006 року (заява № 40765/02) наголосив, що „наявність остаточного та такого, що підлягає примусовому виконанню, судового рішення на користь заявника, яке набрало законної сили, навпаки, свідчить про те, що його судовий спір був обґрунтованим. Отже, покладення обов'язку сплатити витрати для того, щоб це рішення було виконано, є обмеженням суто фінансового характеру і тому вимагає особливо ретельної перевірки з погляду інтересів правосуддя“ (§ 60); „виконання обов'язку щодо забезпечення дійових прав за пунктом 1 статті 6 Конвенції не означає лише брак утручання, але може вимагати від держави вжиття різних форм позитивних дій. Суд вважає, що, перекладаючи на заявника відповідальність за фінансове забезпечення організації виконавчого провадження, держава намагалася уникнути свого позитивного обов'язку організувати систему виконання судових рішень, яка була б дійовою як відповідно до приписів права, так і на практиці“ (§ 64).

4.5. Виконання судового рішення є доконечною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист. На стадії здійснення судового контролю за виконавчим провадженням розгляд скарг на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця спрямовано на забезпечення обов'язкового виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення, без гарантування яких неможливо забезпечити право кожного на судовий захист. Відповідно, належний рівень організації виконавчого провадження та можливість судового оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої

служби або приватного виконавця без будь-яких несправедливих обмежень та надмірних перешкод є запорукою реального та своєчасного виконання судового рішення та сприяє підвищенню довіри до судової влади.

З аналізу конституційної скарги та долучених до неї матеріалів випливає, що Лопушанський В.М. сплатив судовий збір у розмірі 3 219,88 грн; загалом на його користь згідно із судовим рішенням має бути стягнуто 332 836,28 грн; судове рішення набрало законної сили 22 травня 2013 року, проте його не виконували понад 10 років. Тобто має місце тривалий безперервний стан, за якого особа не може поновити свої права, що свідчить про порушення правомірних сподівань Лопушанського В.М. щодо виконання остаточного судового рішення, ухваленого на його користь.

Конституційний Суд України звертає увагу на те, що приписи статей 447, 449 ЦПК України встановлюють можливість оскаржити до суду не лише дію державного або приватного виконавця, а й його бездіяльність. За позицією Верховного Суду бездіяльність, на відміну від дії, не має моменту вчинення; бездіяльність має тривалий характер та існує до часу початку дії, яка свідчить про припинення бездіяльності; правопорушення, що триває, означає перебування в стані безперервного вчинення особою протиправної дії (бездіяльності), у зв'язку з чим неправомірна бездіяльність може бути оскаржена протягом усього часу тривання цього правопорушення; установлення строку звернення до суду та залишення позовної заяви без розгляду на підставі його пропущення не може слугувати меті легалізації правопорушення, що триває, та, відповідно, незаконної бездіяльності (постанови Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року, від 25 березня 2020 року, від 22 грудня 2021 року).

Ураховуючи, що згідно з приписами Закону, що їх оспорує Лопушанський В.М., розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору, Конституційний Суд України констатує, що має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь

обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, Конституційний Суд України зазначає, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя – захисту прав і свобод.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129<sup>1</sup> Конституції України.

5. За частиною другою статті 152 Конституції України, статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Установивши невідповідність Конституції України (неконституційність) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання „апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду“, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, Конституційний Суд України задля забезпечення ефективності здійснення цивільного судочинства та надання Верховній Раді України строку для внесення змін до Закону вважає за потрібне відтермінувати втрату чинності цими приписами Закону.

Верховній Раді України привести зазначене нормативне регулювання у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151<sup>1</sup>, 151<sup>2</sup>, 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

### **Конституційний Суд України**

#### **у х в а л и в:**

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину другу статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами в тім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до Цивільного процесуального кодексу України.

2. Частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами, визнані неконституційними в зазначеному аспекті, утрачають чинність через шість місяців із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Верховній Раді України привести зазначене нормативне регулювання у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов’язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

